

У складі ФО найчастіше замінюється лише один компонент (157 варіант ФО, тобто більше половини всіх досліджуваних нами ФО). Це свідчить про те, що в мові діє стримуюча тенденція: заміни декількох компонентів ведуть до нестійкості форми, порушують тотожність фразеологізму. Прагнення до стабільності проявляється в тому, що полікомпонентні заміни зустрічаються надзвичайно рідко. В нашому матеріалі зафіксовано лише одну ФО, де замінюється три компоненти.

Варіантність служить оновленню фразеологічного фонду мови, збільшенню її виражальних засобів. У цьому полягає цінність цього мовного явища.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабкин А. М. Русская фразеология, ее развитие и источники. – Ленинград: Наука, 1970. – 263 с.
2. Гарник А. В. Вариантность лексического состава фразеологизмов современного польского языка: Автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.03 / Институт языкознания им. Якуба Коласа. – Минск, 1988. – 17 с.
3. Гюлюмянц К. Польско-русский фразеологический словарь: В 2 т.: Свыше 11000 фразеолог. соч. — Минск : Экономпресс, 2004.
4. Жуков В. П., Жуков А.А Русская фразеология: учеб. пособие. — Изд. 2-е, испр. и доп. — М. : Высшая школа, 2006. — 408с.
5. Мокиенко В. М. Славянская фразеология: Учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. –М.: Высш. школа, 1989. – 287 с.
6. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка: Учеб. пособие. - М.: Высш. шк., 1976. - 318 с.
7. Неровня Н. Н. Вариантность и синонимия в украинской фразеологии. Автореф. дисс... канд. филол. наук: 10.02.02 / Институт языкознания им. А.А. Потебни НАН Украины. – К., 1990. – 16 с.
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
9. Федоров А.И. Развитие русской фразеологии в конце XVIII - начале XIX в. - Новосибирск: Наука, 1973. - 171 с.
10. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. – 2-е изд., испр. и доп. - М.: Высш. шк., 1969. – 227 с.
11. Bała S., Dziamska G., Liberek J. Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1997. – 775s.
12. Bała St., Liberek J. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. – Warszawa: PWN, 2001. - 1096 s.
13. Iglіkowska T., Kurkowska H. Mały słownik frazeologiczny (zestyt próbny). – Warszwa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1963. – 113s.
14. Krasnowolski A. Słowniczek frazeologiczny: Poradnik dla piszących. – Warszawa: Książki dla wszystkich, 1907. – 458s.
15. Linde M. S. B. Słownik języka polskiego: W 6 t. – Lwów: Drukarnia Zakładu Ossolińskich, 1854-1860.
16. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłówkowych: W 4 t. / Pod red. J. Krzyżanowski. - Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969 - 1978.
17. Müldner-Nieckowski P. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego: Wyrażenia, zwroty, frazy.– Warszawa: Świat Książki, 2004. – 1088s.
18. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny: W 50 t./ Pod red. H. Zgólkowej. – Poznań: Kurpisz, 1994. – T.1 – 315 s.
19. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1974.
20. Słownik języka polskiego / Pod red. W. Doroszewskiego: W 11 t. - Warszwa: PAN, 1958 - 1969.
21. Wiczorkiewicz B. Słownik gwary warszawskiej XIX wieku. - Warszawa: PWN, 1966. – 487s.
22. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / Pod red. A. Kłosińskiej, E. Sobol, A. Stankiewicz. – Warszawa: PWN, 2005. – 840s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Глона Мирошніченко – аспірантка Інституту ім. О.О. Потебни НАН України.
Наукові інтереси: фразеологія польської мови.

ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ ТРИВАЛОСТІ ЕМОТИВНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЧАСОВИМИ ФОРМАМИ

Ганна ТИЩЕНКО (Горлівка, Україна)

У статті розглянуто вплив переосмислення значення фразеологізмів німецької мови на семантику часових форм та їх можливість виражати та обмежувати тривалість емотивності фразеологічних одиниць.

The impact of the idiomaticity of the German idioms on the tense semantics and its ability to express and to limit the emotivity duration of the idioms are explored in this paper.

Аналіз наукових робіт в галузі філології свідчить про збільшення уваги дослідників до проблем емотивності. Тривалість є кількісним показником емотивності. Ми розглядаємо тривалість як процес протікання дії у часі від його початку до кінця.

Категорії, що передає тривалість в німецькій мові не існує, вона виражається різноманітними семантичними, лексичними, морфологічними та синтаксичними засобами. Одним з основних засобів вважається семантика дієслів [8: 32], а саме їх розподіл за аспектуальними ознаками на дуративні та перфективні. Часовим формам німецького дієслова теж часто приписуються аспектуальні ознаки [3; 8; 11].

В німецькій мові існують різноманітні побудови системи часу: за ознаками абсолютності-відносності (часовий варіант – Дешерієва), завершеності-тривалості (видо-часовий варіант – Юнг, Шмідт, та ін.), обговорення та розповіді (комунікативно-орієнтований варіант – Вейнрих), спогаду-наявності-очікування (з менталістичних позицій – Брінкманн) [9: 9-10].

Релевантним для вираження тривалості є видо-часовий варіант. В рамках видо-часового підходу до визначення значення дієслівних форм мають місце також теорії, що намагаються враховувати багатозначність та поліфункціональність часових форм, спираючись при цьому на поняття семантичного потенціалу форми [3; 10].

Деякі лінгвісти виділяють значення часових форм, орієнтуючись на певну точку відліку. Такою точкою відліку може бути момент мовлення або момент іншої дії.

Характеристика дії відносно точки відліку представлена у часовому варіанті побудови системи часу, відповідно до якої категорія часу в німецькій мові містить в собі часові відношення двох планів: абсолютний час, тобто відношення моменту дії до моменту мовлення; та відносний час, тобто відношення моменту однієї дії до моменту іншої [5: 102].

Відносно певного відрізка часу, до якого належить момент мовлення, розглядає темпоральні та аспектуальні значення форм дієслова Р.А. Домбровська. Вона розуміє структуру часу як таку, що утворена трьома „тривалостями“, при чому перша з них характеризується тим, що до неї належить момент мовлення; друга передує цій „тривалості“; третя йде після неї. Стосовно аспектуального значення часових форм Р.А. Домбровська вказує на паралелізм в значенні форм презенсу та претерітуму, перфекту та плюсквамперфекту, футуруму та кондіціоналісу I, розглядаючи ці часові форми також в залежності від сфери їх використання (діалог – оповідання) [3: 13-15, 21-25].

Ми досліджуємо тривалість як опозицію завершеності, враховуючи у певних випадках співвіднесеність дії з моментом іншої дії. Такий підхід представлений у роботах В.А. Жеребкова [4], О.В. Соболевої [7] та ін.

В.А. Жеребков виділяє варіантні та інваріантне значення часової форми. Інваріантне значення часової форми є основним і зберігається у всіх контекстах, варіантні значення є похідними. Вчений наводить також класифікацію часових форм за ознаками тривалості та завершеності в сфері теперішнього, минулого та майбутнього. Сему тривалості за цією класифікацією мають презенс, претерітум та футурум I, сему завершеності – перфект, плюсквамперфект та футурум II [4: 77-79].

Існує також інша точка зору, представлена дослідженнями Є.І. Шендельс, за якою будь-яка часова форма (крім футуруму II) у певному своєму значенні може вказувати на тривалість дії, за умови, що вона не обмежується певними чинниками (лексичними показниками, моментом мовлення, іншою дією) [10: 50-74].

Отже, існує багато підходів до визначення семантики часових форм, але ні в одному з них не досліджується, як змінюється видова семантика часової форми у фразеології.

Як відомо, фразеологічні одиниці мають свою специфіку, зумовлену цілісним значенням та переосмисленням компонентів фразеологізму. Таким чином, завданням даної статі є розглянути, як специфіка фразеологічного значення впливає на значення часових форм, а саме їх можливість виражати тривалість або завершеність емотивної дії.

Вивчаючи семантику часових форм, слід зазначити, що наявність семи тривалості у презенса визнається багатьма дослідниками [3; 4; 7; 10; 11].

Розглянемо наступний приклад, до складу якого входить фразеологічна одиниця *einen Zahn auf j-n haben* „мати зуб на когось, бути розлюченим“ з повним переосмисленням значення: *Die weltlichen Stände, meine Nachbarn, haben alle einen Zahn auf mich.* (Goethe, Götz II) „Світські стани, мої сусіди, всі мають зуб на мене (розлучені на мене)“. Щоб встановити наявність семи тривалості у презенса у даному реченні, скористаємось методом підстановки лексичного показника тривалості типу *lange*, який використовувала у своїх дослідженнях Є.І. Шендельс [10]. Зміст речення не перешкоджає підстановці, що дозволяє говорити про наявність семи тривалості у цієї часової форми також і у фразеології: *Die weltlichen Stände, meine Nachbarn, haben alle schon lange einen Zahn auf mich* „Світські стани, мої сусіди, всі вже довго мають зуб на мене (вже довго розлучені на мене)“.

Крім того, слід зазначити, що фразеологічні одиниці у презенсі вільно сполучаються у реченні з обставинами часу зі значенням тривалості. Наприклад: *Ich finde, die ganze Welt ist seit einiger Zeit aus dem Häuschen.* (W. Bredel, Die Prüfung) „Я вважаю, що цілий світ з певного часу не в собі“. Можливість підстановки лексичного показника тривалості та можливість вживання презенсу разом з іншими обставинами часу зі значенням тривалості доводять той факт, що переосмислення компонентів фразеологізму не змінює семантику даної часової форми.

Та ж сама тенденція спостерігається і з претерітумом та футурумом I. Дії у претерітумі та футурумі I, на думку Є.І. Шендельс, можуть сприйматися як тривалі [10: 60, 63]. Наприклад: *Der Vorfall tut mir wirklich sehr leid, und ich werde mir Asche aufs Haupt streuen* [1]. „Я дійсно шкодую через інцидент і буду розкаюватися“. Футурум I теж сполучається з лексичним показником тривалості *lange*: *Der Vorfall tut mir wirklich sehr leid, und ich werde mir lange Asche aufs Haupt streuen.* „Я дійсно шкодую через інцидент і буду довго розкаюватися“.

Дію у претерітумі теж можна розглядати як тривалу, напр.: *Guise hielt den König in Angst und Schrecken. Dieser flüchtete immer häufiger ins Kloster...* (H. Mann, Henri Quarte, Jugend) „Гіз тримав короля в страху. Той все частіше тікав у монастир“. У даному випадку повторюваність дії у другому реченні детермінує тривалість дії у першому. Отже, як свідчать наведені вище приклади, переосмислення значення фразеологізму ніяким чином не впливає на значення презенсу, футуруму I та претерітуму.

Іншим часовим формам (перфекту, плюсквамперфекту та футуруму II) традиційно приписується сема завершеності дії [3; 7; 11; 12]. Розглянемо семантику цих часових форм. Так, перфект крім вище зазначеної семи володіє ще семами контактності з теперішнім, результативності та фактовості [2: 87-91]. Ці значення перфекта мають місце також у фразеології. Так, у наступному прикладі реалізується сема завершеності дії: *Als er mich dann angriff, da habe ich's ihm aber gegeben, das kannst du mir denken* [1] „Коли він кинувся на мене, я йому так всипав перцю, можеш мені повірити“.

Слід також зазначити, що в деяких випадках перфект бере участь у створенні образу, на якому базується значення фразеологічної одиниці. Таке явище найчастіше спостерігається у фразеологічних одиницях з неповною парадигмою, таких як *es jmdm angetan haben* „зачарувати, захопити“, *j-n hat Gott im Zorn erschaffen* „хтось настільки потворний, що викликає відразу“, *j-n, etw. gefressen haben* „не виносити, не терпіти когось, щось“, що використовуються лише в перфекті, іноді також у плюсквамперфекті. У цьому випадку сема завершеності дії може втрачатися, що демонструє наступний приклад: *„Na, Herr Bauer, was ist? Sie machen heute gerade kein sehr glückliches Gesicht,“ empfängt ihn Hübner. „Ist Ihnen eine Laus über die Leber gekrochen?“* (H.J. Geyer, Am Anfang stand das Ende) „Ну, пане Бауер, що трапилось? Сьогодні Ви не виглядаєте вельми щасливим,“ зустрів його Хюбнер. „Який гедзь Вас вкусив?“ Отже, фразеологічна одиниця *jmdm. ist eine Laus über die Leber gekrochen/gelaufen*, еквівалентом якої в українській мові може служити фразеологізм „гедзь укусив кого“, що означає „мати поганий настрій, сердитися без особливої на те причини“, використовується у даному прикладі в перфекті, але не вказує на завершеність дії. Як стверджує В.М. Павлов, перфект може передавати значення результуючого з певної дії стану [6: 44], але дія, що лежить в основі значення цієї фразеологічної одиниці, є гіпотетичною, тобто такою, що не існувала насправді, тому при використанні цього фразеологізму у мовленні концентрується увага не на самій дії, а на її „результаті“ – емоційному стані, у якому перебуває суб'єкт. Таким чином, сема завершеності при переосмисленні значення залишається невираженою і перфект може вказувати на тривалість дії.

Розглядаючи семантику часових форм, слід також відмітити, що деякі значення перфекту і раніше визначались вченими як імперфектні (тобто тривалі) [6: 63], але вони пов'язувались в першу чергу з дуративною семантикою дієслів, що використовуються у перфекті. Отже, перфект у фразеології має двоїстий характер.

Що стосується видової семантики плюсквамперфекту, то деякі вчені вказують на паралелізм форм перфекту та плюсквамперфекту [3: 23; 10: 79-80], тому те ж саме явище реалізується іноді і по відношенню до плюсквамперфекту, якщо цьому не перешкоджає

ситуація (мається на увазі інша дія у претеритумі, з якою співвідноситься дія в плюсквамперфекті).

Основним значенням плюсквамперфекта, як і футурума II, у фразеології все-таки залишається значення завершеності дії, що зумовлюється відносністю дії, вираженої цими часовими формами. Крім того, слід також звернути увагу на те, що фразеологізми дуже рідко використовуються у цих часових формах.

Таким чином, переосмислення значення фразеологічної одиниці майже не впливає на семантику часових форм німецького дієслова. Певні особливості в цій сфері має лише перфект, рідко – плюсквамперфект. Тривалість емотивності в основному виражається презенсом, претеритумом та футурумом I. Перфект та плюсквамперфект можуть виражати тривалість тільки, якщо вони беруть участь у створенні образу фразеологічної одиниці. Використання фразеологізмів у формах перфекту, плюсквамперфекту (у основних значеннях цих часових форм) та футуруму II обмежує тривалість емотивності.

Розглядаючи вплив переосмислення на можливість вираження тривалості емотивності за допомогою часових форм, слід також зазначити, що у мовленні значення часових форм також корелює з семантикою дієслів, яка теж певним чином може обумовлювати значення тривалості, тому взаємодія усіх засобів вираження тривалості емотивності може бути предметом подальших досліджень у цій галузі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бинович Л.Э., Гришин Н.Н. Немецко-русский фразеологический словарь. – М.: Русский язык, 1975. – 656 с.
2. Бойко В.Г. Немецкий перфект как форма выражения темпорально-аспектуальной соотнесенности (план речи) // Вопросы функциональной грамматики немецкого языка: Межвузовский сборник научных трудов. – Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – с. 85-92
3. Домбровская Р.А. Взаимодействие временной и видовой семантики в системе немецкого глагола: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Минск, 1974. – 28 с.
4. Жеребков В.А. Опыт описания грамматической категории времени в системе немецкого глагола. – Калинин: Уч. записки. Т.72. Вып. 3. – Калининск. гос. пед. ин-т., 1970. – 200 с.
5. Крушельницкая К.Г. Очерки по сопоставительной грамматике немецкого и русского языков. – М.: Едиториал УРСС, 2006. – 264 с.
6. Павлов В.М. Темпоральные и аспектуальные признаки в семантике „временных форм“ немецкого глагола и некоторые вопросы теории грамматического значения // Теория грамматического значения и аспектологические исследования. – Л.: Наука, 1984. – С. 42-70.
7. Соболева О.В. Грамматический статус категорий вида и времени глагола в современных германских языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1993. – 24 с.
8. Сравнительная аспектология русского и немецкого языков / Б.М. Балин, Л.А. Бурмистрова, Л.П. Колосова и др. – Калинин: Калининск. гос. ун-т, 1979. – 86 с.
9. Толстых О.И. Аспектуальная избирательность глагольных форм времени в современном немецком языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Калинин, 1986. – 23 с.
10. Шендельс Е.И. Многозначность и синонимия в грамматике (на материале глагольных форм современного немецкого языка). – М.: Высшая школа, 1970. – 208 с.
11. Юнг В. Грамматика немецкого языка. – Санкт-Петербург: Лань, 1996. – 544 с.
12. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik. – Berlin: Volk und Wissen, 1967. – 323 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Тищенко – аспірант кафедри німецької мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.
Наукові інтереси: фразеологія німецької мови.

ОКАЗИОНАЛЬНІ ОБРАЗНІ ПОРІВНЯННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ МОВИ

Ангеліна ЧАГЛЕЙ (Чернівці, Україна)

У статті розглянуто основні проблеми німецького фразеотворення, особлива увага присвячена образним порівнянням, як одному з джерел фразеологізації, подано опис їх семантичних характеристик та проаналізовано особливості функціонування порівнянь у сучасній німецькій пресі.

This article deals with the main problems of formation of German phraseological units. Special attention has been given to the comparative units as one of the sources of phraseologisation and their semantic descriptions. The peculiarities of functioning of comparative phraseological units in the modern German press have been analyzed.

Лексикографічний бум останніх десятиліть відображає прагнення лексикографів з оптимальною повнотою і оперативністю кодифікувати і описати все, що відбувається у